

Илија Бакић ОСВАЈАЊЕ НЕПОЗНАТОГ

САША РАДОЊИЋ: ТРАКТАТ О ШЕШИРIMA.
ВРЕМЕ КЊИГЕ, БЕОГРАД, 1995.

Други роман Саше Радоњића, запаженог песника млађе генерације, који се 1992. г. романом "Приручник за пауна" (КОНС) отиснуо у прозне воде, својеврни је отлед из (употребимо посмодернистички термин) полижанровског. Неодрживост априорног презира према жанровској литератури јесте (стидљиво) призната и на овлашњим културним хоризонтима али се, сем декларативних изјава, мало тога заиста изменило како у академским круговима тако и у примарном свету литературе - романима и причама. Постмодернистички став о равноравности жанровске и главнотоковске књижевности, једнако ваљаности и уметничкој атрактивности, није, чини се, преозбиљно схваћен. Стога су ретки писци и критичари/теоретичари који се упуштају у истраживање непознатих области жанрова. С друге стране, пак, егзистираше врло јасне одређене Science Fiction и Хорор сцене остаје гетоизирено и непримећено.

Један од изузетака овакве моде је Борислав Пекић, чијим се снимима је посвећен роман "Трактат...". Пекић је у својим делима користио искуства жанрова односно уважавао жанровске мајсторе: седимо се посвета SF писцима у "1999" те више пута изрицаног позитивног става о књигама Стивена Кинга, некрунисаног краља модерног хорора. Радоњићево исказивање поштовања Пекићу појављује се и као кључ за разумевање неких од полазишина тачака у роману "Трактат..." који у свом поднаслову има и одредницу "Футуристички викенд роман" (што представља делимично објашњење садржаја у значењу футуристички - а делимично је намерно навођење - у назнаки викенд што би значило кич - на "погрешан траг").

Прве странице романа најављују приповедање које се не држи реалистичког кључа већ гради вештачку, артифицијелну стварност, јасно и нескривено обликовану по воли и потребама аутора. Тако се писци ноншалантно одриче, као непотребног баласта и сметње у току приче, било каквих описа прошлости Фабијана, главног јунака (одричићи се тако и "дубинских" психологизирања), или просторно/временских назнака. Даља дешавања, серија фантастичних и апсурдних епизода и догодовштина, увеште читаоца у детективски жанр, тачније у поджанр који можемо назвати "софистицирани кримини" чији су најпознатији аутори бријантна имена велике литературе каква су Г.К.Честертон, Борхес, Онорио Бустос Домеко (алиас Борхес & Касарес). Одлике поджанрана су близарност ликова и ситуација, претстављајући у компликовану заплету, намерно префорсиране коинциденције што помешано са апсурдом, фантастиком и мистиком даје специфичну атмосферу битно различиту од класичног детективско/криминалитичког узрочно-последичног миља.

У даљем току прича добија и (најављене) SF елементе: времеплов, уз додатну необичност у маниру класика жанра Х.Ц. Велса (наиме, иако има временску машину, Фабијан је не може користити сам већ зависи од добра воље мајмуне који има кључ за њу, а код Велса налазимо ситуацију, у роману "Невидљиви човек", да јунак може да постане невидљив или само ако је наг и такав, наг и свестан тога, мада невидљив, шета међу обученима, уз додатну незгодацију да у своје подухвате креће у сред циче зиме); следи "научна теорија о закривљености и стази времена у облику шешира око које ће се заплести покушај (покупај) убиства; трећи SF елемент су паралелни светови (појава истих ликова у Фабијановој садашњости и прошлости/будућности времеплова).

Овој мешавини детективских и SF жанрова Радоњић ће додати и алузије на познату књижевна дела а провлачи и нити заплете у свом прозном првенцу (мислимо на појаву мајмуне, у "Трактату..." издигнуту на ниво активног учесника радње; уз опаску да ову појаву можемо ишчитавати и као подсећање на знамениту Поуову причу "Убиство у улици Морг"; односно на присутност гоблена и таписерија и слика на њима). У том и таквом колоплету назнака и коресподенцијама са жанром, радња тече ка разјашњењу које остаје у оквирима поджанра (што подразумева одсуство једнозначне катарзе, разрешења постављених тајни и откривања мотивација јунака). Прича ће, након смрти Фабијанове јући/вратити се у други свет/светове (Уз дозу метафизичке неодређености) паралелних односно мета стварности.

Радоњићев роман, у коначном својењу утисака, представља атрактиван, уметнички успео излет у литературне просторе који и даље (по)стоји неистражени и недогледани.

САГА О ПЕШЧАНОЈ ПЛАНЕТИ

ФРАНК ХЕРБЕРТ: ДИНА, ПОЛАРИС, БЕОГРАД 1995.

Литерарна судбина одредила је Френку Херберту (1920-1986) да постане и остане познат само по једном делу - серији романа о пешчаној планети Дини. Иако је написао још десетак књига ниједна није успела да се по популарности примакне Дини, те је он своје последње године живота посветио искључиво низању наставака (на жалост неуселих) Дине, што је у коначном збиру, уз 500 страна првог дела, донело 5 наставака са око 1800 страница текста. Први део Дине деценијама је култно дело и налази се на свим листама најбољих/најпопуларнијих SF књига. Кола нас је Дина први пут објављена 1979. г. у едицији Кентаур (издавач Југославија) у серији од 6 књига: први део подељен је у 3 тома а преостали томови садрже први и други наставак. На 30-ти годишњицу оригиналног објављивања (1965) Дине издавачки атеље Поларис обнавља њен превод за новонастале генерације читалаца.

Свој изузетни статус Дина је стекла захваљујући јединственој мешавини жанрова и архетипских ситуација што је резултирало једним од најуједиљије доћараних светова у целокупној Science Fiction литератури. Херберт је до таинична замислио еко-систем планете пустинje и насељио је егзотичним животињама (циновским црвима који произведе чудесну дрогу тражену у читавом свету). У овакве пејсаже угађено је феудално друштво уређење - планетом влада, као својим поседом, добијеним од краља, породица аристократа; породица (већ према познатом средњовековно-легендарном обрасцу) има своје непријатеље жељне власти над Дином а у позадини "видљивих" протагониста делују организације - култови, моћници од империја, способних да граде и мењају све општа догађања и историју.

Сага започиње пропашћу владара Дине и бекством мајке и сина у неизвесност пустине где ће срести дивљи народ (који, испоставља се, није нецивилизован). Млади дошаљак биће препознат као обећани месија који ће повести рат за ослобађање планете. Тако позната прича бива пресликана у ново окружење уз додатке богатог SF арсенала (ласерска оружја, свемирски бродови, парапсихолошке способности...) и алузије на арапску културу и митологију.

На јаркој позадини Херберт гради ликове који су често сведени на своје есенције - добро, зло, оданост. Недостатак односно недовољност психичких валера, што даје готово стрип угрођај, губи, међутим свој значај пред запретношћу радње и "прескачућег" стила приповедања (коме је приподата и линија документарности: читата из књига које су "писали" јунаци Дине и њихови потомци односно историчари и мистици). У коначном разумевању, упркос примедбама, грандиозност описаног света и дешавања и незаборавна атмосфера читаве саге, остају неочеканы. Ни деценије протекле од стварања овог дела нису успеле да му (за разлику од бројних слављених а данас бесповратно наивних рома и прича) умањује завољивост квалитетног ескапистичког штива што је, чини се, сасвим довољан разлог за његово ишчитавање.

НОВА БАЈКА

КЛАЈВ БАРКЕР: КРАДЉИВАЦ ВЕЧНОСТИ, СОЛАРИС, НОВИ САД 1995.

Клајв Баркер ушао је у свет литературе шестотомним "Књигама крви" (објављеним кола нас у издању ИП Фламарис) Бобана Кнежевића које су стекле статус култног дела посебно након изјаве Стивена Кинга, некрунисаног краља хорора, да је видео будућност хорора и да јој је име Клајв Баркер. Након овакве препоруке Баркеру су отворена сва врата успеха. Јашући на таласу светске прелиме хорора његове књиге су на листама бестселера а он се појављује као илустратор (и у овој књизи), сликар, режисер филмова... Упркос овако широком (мегаманском?) наступу који неминовно носи и одговарајућу количину рутинског отаљавања посла Баркеров таленат се не може порећи, као ни његова способност да вешто варира жанровске шаблоне и у њих уноси промене у распону од неуobičajenih решења до урнебесног хумора.

Роман "Крадљивац вечноћи" условно можемо одредити као "дечији хорор", при чему не мислимо само на то да су главни јунаци деца (обзиром да су књиге са малишанима као protagonistima у хорору често због појачаног набоја напетости и емоција које носи сукоб Зла и беспомоћне и незаштићене деце) већ и на специфичну атмосферу која је мешавина бајковитог, инфантилног и претећег. (Мада, овде бајколико треба схватити у значењу које су му дали мноштва масмедијских варијација а што се изродило у заштетиране причице са редукованим "страшним" садржајима; у својим оригиналним верзијама бајке садрже бројне елементе насиља и бруталности.) Користећи се методом смењивања пасторалног мира, дечијег дружења, безбрежности и слутњи Зла, Баркер гради заплет (познат у неколико бајака) који ће се у тренутку прве, "мале" катарзе, разоткрити у свој пуноћи односа и сукоба супротстављених принципа, након чега следи тренутак моралне дилеме и, коначно, отворене борбе Добра и Зла. Победа малишана, њихове невиности и дубоке људскости оличене у спремности јединке на жртву у име ослобођења свих заробљених, над

лајним рајем иза ког је Зло што се храни чистотом у традицији је бајки и њихових очекивано/жељено/поучних финала. Управо због овог и оваквог садржаја и краја "Кралјивац..." је назван и "Мали Принц десетседесетих", обзиром да је у питању још једна авантура младог бића у гротескним световима стварности који мењају своје облике (зависно од времена и култура; овај пут имају лик хорора) али, на жалост, не и своју суштину.

**СТРИП МАГАЗИН "ПАТАГОНИЈА", БР. 5,
АРТ МУЛТИМЕДИЈА, ВРШАЦ, 1996.**

"Патагонија" је једини стрип магазин који се на овим културним просторима континуирано бави алтернативним стрипом. Њен развој слика и прилика развоја овог облика стрип стваралаштва у Југославији 90-тих: од појаве, почетком 1993. г., у маниру правог андерграунда - фотокопирано издање малог тиража које наилази на похвале истомишљеника и нескривени презир љубитеља "класичног" стрипа - преко упорног и тврдоглавог рада - који је резултирани стасавањем и сазревањем младих аутора како оних из вршачког језгра магазина тако и "придружених" издању; након тога следи и прород у иностранство и подршка светских величина какве су Вудринг и Мартин који су у "Патагонији" препознали квалитет - стиже се до 5. броја којим је потврђено значајно место на ЈУ стрип сцени које "Патагонија" заузима.

Садржај овог броја у складу је са интернационалним дometима објекција а ошта карактеристика му је појава неколико стрипова у наставцима који доказују да алтернативни стрип и те како успешно, наравно у свом маниру, користи и тако комерцијално/конфекцијском формом каква је стрип у наставцима/епизодама. Магазин отвара друга епизода "Капетана Калка" вршачког аутора Атме у којој главни јунак

све време чита стрип са "епизодицом" о авантурама Миле Маде "борца за правду и мир у космосу"; пошто дочита стрип Калк долази у сопствену хумористичку егзистенцију. Други наставак има и "Луна" Wostoka и Grabowskog; у питању је ванредна фантазмагорична играја на класичне SF теме изузетне визуелне атрактивности постигнуте ћаркоску техником, сударом преовлађујућих тамних површи са блиставом белином. M.Ruijters & C.Crielaard из Холандије представљени су првим делом стрипа "Бекство из соларног храма" који нас уводи у бizarни свет настањен чудноватим појавама каква је једногонга понкерка, буљућа наркомана и фанатика те оживела глечерска мумија; Прича се прескида у трену кулминације заплета и тако наставља стару игру одложеног расплета - катареze. У блоку стрипова који раде жење налази се нови наставак својеврсног дневника, животописа сачињеног од (не)обичних дешавања канаџанке Julie Doucet. Три стрип минијатуре Александра Зографа, под насловом "TV addict", као мини серијал варирају тему опчињености ТВ екраном, а на сличан начин Ивана Филиповића, елегантним цртежом гради нови наставак свог серијала "Мој комшијук" у коме свака прича заузима једну таблу.

Од стрипова "без наставака" издаваје се "Зора" Николе Витковића, члана групе Момци, која плени сведеним, стилизованим цртежом и занимљивом причом. Васа, млади аутор из Београда, урадио је једну циничну анти-наркоманску историју. У стрип минијатуре, изузетно тешкој и многима драгој форми, огледали су се: Лола /најмлађи стрип аутор - 6 год. а већ 3 као цртач/ која непрестаје да нас заузимају неспутаном линијом и стармалом верзијом света; Иван Грабанов, уметник великог талента те Ингрид Тот & Один чији профеминистички рад је поприлични куриозум за овдашњи стрип. Мала Лола је са Wostokom урадила и весели антиинтервју са Бојаном Редићем Редом, једним од најистакнутијих аутора новог ЈУ стрипа.

"Патагонија" је изборила важно и престижно место у новом ЈУ стрипу. Пети број даља је потврда њеног квалитета и нови поглед на трагања у 9. уметности.

*Ђорђе Кућурић
ТРИ КЊИГЕ ПРОЗЕ*

ВИДЕ ОГЊЕНОВИЋ: КУЋА МРТВИХ МИРИСА;
ВИДЕ ОГЊЕНОВИЋ: СТАРИ САТ,
ПРОСВЕЋА, БЕОГРАД, 1995, 1996.

Први роман Виде Огњеновић, сродан топографијом, временом, реализмом приповедања и својеврсним шмском збирки приповедака "Отровно време маслачка", носи сложен кололеп мотива, ситуација, вијугаве и мозаичке, убедљиве фактографије и минијудизне грађе, интегрисане у особену, али ипак преопштруну епско-драмско-лирску структуру. Главни јунак ове историје, Гедеон Волни, сакупљач старијинских бочица за мирисе - иако у центру пажње житеља своје варошице, намерника, својих пријатеља, читаоца и самог приповедача, иако се, дакле, "око њега све врти" - ипак је то само номинално. Кућа мириса, станиште Гедеоново, као и осталих, живих и мртвих, Волнија, јесте оно што, уистину, доминира романом. Мириси, староставни и суптилни, воде читаоца кроз векове и узоркују "омамљивост нарације" (Чедомир Мирковић), али и они нестaju када нестане Гедеона, чиме се релативизује горња тврђња гледе главног јунака.

Пренагласивши, можда, удео тзв. грађе у целокупној структури романа, и неостваривши увек баланс, испоријаност и изнјансираност у мотивацији ликова, Вида Огњеновић је ове хипотетичке недостатке (у којима су, се, уосталом, могли избегти, преструктуирањем ове прозе из романа у новелу) ипак надокнадила репсектабилним драматуарским ублочавањем, романтичарском импрегнирању, те неусиленом и слојевитом наративношћу.

"Стари сат" пак садржи шест прича различитих по наративном поступку, тематској определеношти, опсегу, перспективама приповедања, али и квалитету.

Док прва ("Био једном један цар") и последња ("Травар који се отровao брасима") прича представљају не нарочито успеле покушаје осавремењавања властитог приповедачког манира избегавањем фабуле и ступањем на тло непоуздане *tetta incognita*-е унутрашњег монолога, а насловна, "Стари сат", осим што прича танану и занимљиву причу о својој јунакињи, бива неприкладно завршена раноалбајариским обртом - приповетке "Велики жути лептир" и "Отац и син", својим малим јунакима у малим срединама, уз препознатљиво онебичавање и линеарну фабулу, представљају ону добро знану и сигурну Виду Огњеновић- која је у тим амбијентима и у том наративном моделу напростија своја на своме.

Најдужа прича у овој књизи - "Животопис и његова сенка" - (око седамдесет и пет страна) још је - макар амбијентално - најближа оном што смо од ове списатељице навикли. Ипак, непатврдену нарацију, у другом делу приче, смењује не баш инвентивно препричавање и олако предлажење преко низа година, што нас упућује на закључак да су овде фактографија и композиција поприлично неусаглашени. "Животопис и његова сенка" јесте прича од које би се могао скlopiti краћи роман.

Нема сумње да ће збирка прича "Стари сат" поновити маркетиншки успех претходних прозних књига Виде Огњеновић, али је извесно и то да она представља, у контексту уметничког досега, не само искорак у страну, већ и корак уназад.

**ФИНО ТЕКСТУЈАНО ТКАЊЕ
АЛЕКСАНДАР ГАТАЛИЦА: НАЛИЧЈА, БИГЗ, БЕОГРАД, 1995.**

У свом другом роману, Александар Гаталица (1964) понудио је особена концепцијска решења. Из перспективе свезнајућег приповедача испричано је три приче о трима усамљеним женама, из различитих временских епоха, чије се судбине преплићу, понирају једна у другу и спајају се. Основни мотив овог романа, фантазмагоричну превртираност женске сексуалности услед усамљености, Гаталица је варирао различитим карактерима и социјалним приликама својих јунакиња, те карактеристикама времена у којима су оне живеле, а осликао га је, између осталих, и убедљивим описима њихових еротских фантазија, које, међутим, бивају преливне у стварност. Финим текстујалним ткањем аутор је ту границу релативизовао и неутралисао је - учинио је невидљивом. Та особина - лежерно претапање фикције и реалности - функционише и у осталим слојевима романа: нарочито је успешно амортизован спој женске, паучинасте аниме са чврстом фактографијом. Просторима аустроугарског Новог Сада, те међуратног и послератног Београда мењају се епохе, дефилују царски намесници, комунисти-штрајкачи, комунисти-властодршици, неподобни уметници, славни пијанисти.

Има у овом роману - нарочито у његовом првом делу - понешто и од Кипровог, и од Црњанског средњеварпског шмека, или без њихове страсти. И управо тај недостатак узбудљивости, уз понедне наглашеној конструкцију, као и претерана акрибичност у узглобљавању бројних музичких мотива, понешто бацају сенку на овај успешни роман писан прецизним, готово уједначеним стилом.